

236-modda. Umumiy qoidalar

Majburiyatlar majburiyat shartlariga va qonun hujjatlari talablariga muvofiq, bunday shartlar va talablar bo‘lmaganida esa — ish muomalasi odatlariga yoki odatda qo‘yiladigan boshqa talablarga muvofiq lozim darajada bajarilishi kerak.

Qarang: mazkur Kodeksning 237 — 258-moddalari.

Qarang: sud amaliyoti.

237-modda. Majburiyatni bajarishdan bir tomonlama bosh tortishga yo‘l qo‘yilmasligi

Majburiyatni bajarishdan bir tomonlama bosh tortish va shartnoma shartlarini bir tomonlama o‘zgartirishga yo‘l qo‘yilmaydi, qonun hujjatlarida yoki shartnomada nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Qarang: mazkur Kodeksning 455-moddasi, 476-moddasining uchinchi-beshinchi qismlari, 731-moddasi, 763-moddasining beshinchi qismi; “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi Qonun 15-moddasining uchinchi qismi.

238-modda. Majburiyatning kelishilgan va maqbul usulda bajarilishi

Majburiyat kelishilgan va taraflar uchun maqbul usulda bajarilishi shart.

Majburiyatni bajarish usuli, agar bu usul majburiyatning mohiyatidan anglashilmasa va qonun bilan belgilab qo'yilgan bo'lmasa, shartnomada ko'rsatilgan bo'lishi kerak.

Qarang: mazkur Kodeksning 386-moddasi birinchi qismi, 425, 437, 458, 465, 468-moddalari, 479-moddasi birinchi qismi, 489-moddasi birinchi qismi, 497-moddasi birinchi, ikkinchi qismlari, 502-moddasi birinchi qismi, 512, 530, 535-moddalari, 558-moddasi birinchi qismi, 564-moddasi birinchi, ikkinchi qismlari, 573-moddasi birinchi qismi, 579-moddasi birinchi qismi, 587-moddasi, 600-moddasi birinchi qismi, 617-moddasi, 631-moddasining birinchi qismi, 656-moddasi birinchi qismi, 666-moddasi birinchi qismi, 686-moddasi birinchi qismi, 693-moddasi, 703-moddasi birinchi qismi, 710-712, 726, 732-moddalari, 744-moddasi birinchi qismi, 749-moddasi, 759-moddasi birinchi qismi, 765-moddasi birinchi qismi, 771-moddasi birinchi qismi, 797-moddasi ikkinchi qismi, 817-moddasi, 862-moddasi birinchi qismi, 875, 894-900-moddalari, 903-moddasining birinchi qismi, 915-moddasining birinchi qismi, 918-921-moddalari, 962-moddasining birinchi qismi, 976-moddasining ikkinchi qismi, 977-moddasi ikkinchi qismi, 1067, 1068-moddalari.

239-modda. Majburiyatning qismlarga bo'lib bajarilishi

Basharti boshqacha tartib qonun hujjatlarida, shartnomada nazarda tutilgan bo'lmasa yoki ish muomalasi odatlaridan yoxud majburiyatning mohiyatidan anglashilmasa, kreditor majburiyatning qismlarga bo'lib bajarilishini qabul qilmaslikka haqli.

Qarang: mazkur Kodeksning 449-moddasi ikkinchi qismi, 913-moddasi uchinchi qismi.

240-modda. Majburiyatning tegishli shaxs uchun bajarilishi

Agar boshqacha tartib taraflarning kelishuvida nazarda tutilgan bo'lmasa va ish muomalasi odatlaridan yoki majburiyatning mohiyatidan anglashilmasa, qarzdor majburiyatni bajarish chog'ida ijroni kreditorning o'zi yoki bu ish uchun u vakolat bergan shaxs qabul qilayotganligini isbotlashni talab qilishga haqli bo'ladi va bunday talabni qo'ymaganlik oqibatlarini xavfi uning zimmasida bo'ladi.

Qarang: mazkur Kodeksning 129, 133, 134-moddalari, 813-moddasining birinchi qismi.

241-modda. Majburiyatni bajarishni uchinchi shaxs zimmasiga yuklash

Shartnomadan kelib chiqqan majburiyatni to'la hajmda yoki uning bir qismini bajarish, agar qonun hujjatlari yoki shartnomada nazarda tutilgan bo'lsa, shuningdek agar uchinchi shaxs taraflardan biri bilan tegishli shartnoma orqali bog'liq bo'lsa, uchinchi shaxs zimmasiga yuklatilishi mumkin.

Agar majburiyatni qarzdorning shaxsan o'zi ijro etishga majburligi qonun hujjatlari, shartnoma yoki majburiyatning mohiyatidan anglashilmasa, kreditor qarzdor uchun uchinchi shaxs tomonidan taklif qilingan ijroni qabul qilishi shart.

Majburiyat bajarilmaganligi uchun, basharti qonun hujjatlari yoki shartnomada uchinchi shaxsning javobgar bo'lishi nazarda tutilgan bo'lmasa, shartnomadagi taraf javobgar bo'ladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [434-moddasi birinchi qismi](#), [634-moddasining birinchi qismi](#), [694-moddasining birinchi qismi](#), [704-moddasi](#), [820-moddasining ikkinchi xatboshisi](#), [858-moddasi](#).

242-modda. Majburiyatni bajarish muddati

Agar majburiyatni bajarish muddati ko'rsatilmagan yoki talab qilib olish payti bilan belgilab qo'yilgan bo'lsa, kreditor har qachon ijroni talab qilishga, qarzdor esa — ijroni har qachon amalga oshirishga haqli bo'ladi. Majburiyatni darhol bajarish vazifasi qonun, shartnoma yoki majburiyatning mohiyatidan anglashilmasa, qarzdor bunday majburiyatni kreditor talab qilgan kundan boshlab yetti kunlik muddat ichida bajarishi shart.

Qarang: mazkur Kodeksning [145 — 148](#), [150 — 153-moddalari](#), [283-moddasi ikkinchi qismi](#), [389-moddasi birinchi qismi](#), [420-moddasi birinchi qismi](#), [421-moddasi birinchi qismi](#), [430](#), [805](#), [892-moddalari](#).

243-modda. Majburiyatni muddatidan ilgari bajarish

Agar qonun hujjatlari yoki shartnomada nazarda tutilgan bo'lsa yoxud majburiyatning mohiyatidan yoki ish muomalasi odatlaridan yoki odatda qo'yiladigan boshqa talablardan anglashilsa, qarzdor majburiyatni muddatidan ilgari bajarishga haqli, kreditor esa — ijroni muddatidan ilgari qabul qilishi shart.

Qarang: mazkur Kodeksning [282-moddasi](#), [440-moddasining uchinchi qismi](#), [562-moddasining ikkinchi qismi](#), [638-moddasining birinchi qismi](#), [735-moddasining uchinchi](#).

to'rtinchi qismlari, 770-moddasining uchinchi qismi, 892-moddasi.

244-modda. Majburiyatni bajarishni kechiktirish yoki uni bo'lib-bo'lib bajarish

Agar qonun hujjatlari yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, majburiyatni bajarishni kechiktirishga yoki uni bo'lib-bo'lib bajarishga yo'l qo'yilmaydi.

Etarli asoslar mavjud bo'lganida sud qarzdorga majburiyatni bajarishni kechiktirish yoki uni bo'lib-bo'lib bajarish imkonini berishga haqli.

Qarang: mazkur Kodeksning 216-moddasi, 281-moddasining ikkinchi qismi, 380-moddalari, 419-moddasining ikkinchi qismi, 422-moddasi, 732-moddasining birinchi qismi, 748-moddasining birinchi qismi.

Qarang: sud amaliyoti.

245-modda. Pul majburiyatlarining valyutasi

Pul majburiyatida u so'mlar bilan chet el valyutasidagi muayyan summaga ekvivalent bo'lgan summada yoki shartli pul birliklari bilan (ekyu, "maxsus qarz olish huquqlari" va boshqalar) to'lanishi lozimligi nazarda tutilishi mumkin. Bunday hollarda so'mlar bilan to'lanishi lozim bo'lgan summa tegishli valyutaning yoki shartli pul birliklarining to'lov kunidagi rasmiy kursi bo'yicha belgilanadi, basharti uni belgilashning boshqacha kursi yoki boshqa sanasi qonun hujjatlarida yoki taraflarning kelishuvida belgilab qo'yilgan bo'lmasa.

O‘zbekiston Respublikasi hududida majburiyatlar bo‘yicha hisob-kitoblarni amalga oshirish chog‘ida chet el valyutasidan, shuningdek chet el valyutasidagi to‘lov hujjatlaridan foydalanishga qonun hujjatlarida belgilangan hollar, tartib va shartlar asosida yo‘l qo‘yiladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 236, 238-moddalari](#).

246-modda. Majburiyatni bajarish joyi

Agar majburiyatni bajarish joyi qonun hujjatlari yoki shartnoma bilan belgilab qo‘yilgan bo‘lmasa va majburiyatning mohiyatidan yoxud ish muomalasi odatlaridan yoinki odatda qo‘yiladigan boshqa talablardan anglashilmasa, ijro quyidagi joylarda amalga oshirilishi kerak:

1) ko‘chmas mol-mulkni topshirish majburiyatlari bo‘yicha — mol-mulk turgan joyda;

2) tashishni nazarda tutadigan tovar yoki boshqa mol-mulkni topshirish majburiyatlari bo‘yicha — tovarni kreditorga yetkazib berish uchun uni birinchi tashuvchiga topshirish joyida;

3) qarzdorning tovarni yoki boshqa mol-mulkni topshirish yuzasidan o‘zga majburiyatlari bo‘yicha — mol-mulkni tayyorlash va saqlash joyida, basharti majburiyatning kelib chiqishi paytida bu joy kreditorga ma’lum bo‘lgan bo‘lsa;

4) pul majburiyati bo‘yicha — majburiyat vujudga kelgan paytda kreditor yashagan joyda, agar kreditor yuridik shaxs bo‘lsa — uning majburiyat vujudga kelgan paytda joylashgan yerida, agar kreditor majburiyatni bajarish vaqtigacha o‘z yashash joyini yoki joylashgan yerini o‘zgartirgan bo‘lsa va bu haqda qarzdorni xabardor qilgan bo‘lsa — ijro etish joyi o‘zgartirilishi bilan bog‘liq hamma xarajatlarni kreditor

hisobidan qilgan holda, uning yangi yashash joyida yoki joylashgan yerida;

5) boshqa barcha majburiyatlar bo'yicha — qarzdorning yashash joyida, agar qarzdor yuridik shaxs bo'lsa, uning joylashgan yerida.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235-moddalari](#).

247-modda. Fuqaroning ta'minoti uchun to'lanadigan summani ko'paytirish

Pul majburiyati bo'yicha bevosita fuqaroning ta'minoti uchun to'lanadigan summa (hayoti va sog'lig'iga yetkazilgan zararni to'lash, umrbod ta'minlash shartnomasi bo'yicha va boshqa hollarda) mehnatga to'lanadigan haqning qonun tomonidan belgilab qo'yilgan eng kam miqdori oshirilishiga mutanosib ravishda ko'paytirib boriladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235, 245, 248, 249-moddalari](#).

248-modda. Pul majburiyati bo'yicha talablarni qondirish navbati

Amalga oshirilgan to'lov summasi pul majburiyatini batamom bajarish uchun yetarli bo'lmaganida, boshqa kelishuv bo'lmasa, u eng avvalo kreditorning ijroni olishga qaratilgan chiqimlarini, so'ngra foizlarni, uning qolgan qismi esa — qarzning asosiy summasini uzadi.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235, 245, 247, 248-moddalari](#).

249-modda. Qarzni depozitga qo'yish yo'li bilan majburiyatni bajarish

Qarzdor o'zi to'lashi lozim bo'lgan pul yoki qimmatli qog'ozlarni notariusning depozitiga, qonunda belgilangan hollarda esa — sudning depozitiga qo'yishga haqli, basharti majburiyat qarzdor tomonidan quyidagilar tufayli bajarilishi mumkin bo'lmasa:

1) majburiyat bajarilishi lozim bo'lgan joyda kreditor yoki ijroni qabul qilib olish uchun u vakil qilgan shaxs bo'lmasa;

2) kreditor muomalaga layoqatsiz bo'lsa va uning vakili bo'lmasa yoki vakil rozi bo'lmasa;

3) majburiyat bo'yicha kim kreditor ekanligi xususida aniqlik yo'qligi ko'rinib turgan bo'lsa, xususan bu haqda kreditor bilan boshqa shaxslar o'rtasida nizo chiqqanligi munosabati bilan;

4) kreditorning ijroni qabul qilishdan bo'yin tovlashi yoki uning tomonidan boshqacha yo'l bilan kechiktirilishi munosabati bilan.

Pul summasini yoki qimmatli qog'ozlarni notarius yoxud sudning depozitiga qo'yish majburiyatni bajarish hisoblanadi.

Depozitiga pul yoki qimmatli qog'ozlar qo'yilgan notarius yoxud sud kreditorni bundan xabardor qiladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235, 245 — 248-moddalari](#).

250-modda. Muqobil majburiyatni bajarish

Agar qarzdor ikki yoki bir necha harakatlardan birini qilishi yoxud kreditorga bir yoki boshqa mol-mulkni topshirishi lozim bo'lsa, basharti qonun hujjatlari, shartnoma yoki majburiyatning mohiyatidan boshqacha tartib anglashilmasa, tanlash huquqi qarzdor ixtiyorida bo'ladi.

Qarang: mazkur Kodeksning 94, 95, 234, 235, 256-moddalari, 502-moddasi ikkinchi qismi, 644-moddasi.

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy xo'jalik sudi Plenumining 23.12.2016-yildagi "Iqtisodiy sudlar tomonidan qurilish pudrati shartnomasidan kelib chiqadigan nizolarni hal etishda qonun hujjatlarini qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida"gi 306-sonli qarorining 18-bandi.

251-modda. Bir necha kreditor yoki bir necha qarzdor ishtirok etadigan majburiyatni bajarish

Agar ulushli majburiyatda bir necha kreditor yoki bir necha qarzdor ishtirok etsa, basharti qonundan yoki shartnomadan boshqacha tartib anglashilmasa, u holda har bir kreditor majburiyatni boshqalar bilan teng ulushlarda bajarishni talab qilishga haqli, har bir qarzdor esa bu talabni bajarishi shart.

Qarang: mazkur Kodeksning 94, 95, 234, 235, 253 — 255-moddalari.

252-modda. Solidar qarzidorlar majburiyati bo'yicha kreditorning huquqlari

Qarzdorlar sherik bo'lib majburiyat olganida kreditor hamma qarzdorlardan majburiyatni solidar bajarishni ham, ularning har biridan alohida-alohida bajarishni ham, shu bilan birga qarzni to'la yoki uning bir qismini bajarishni ham talab qilishga haqli.

Solidar qarzdorlarning biridan to'liq qanoatlanmagan kreditor ololmagan narsasini boshqa solidar qarzdorlardan talab qilish huquqiga ega.

Solidar qarzdorlar majburiyat to'la bajarilgunicha burchli bo'lib qolaveradilar.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235, 253 — 255-moddalari](#).

253-modda. Solidar qarzdorlarning kreditor talablariga qarshi e'tirozlari

Qarzdor solidar bo'lib majburiyat olgan taqdirda boshqa qarzdorlarning kreditor bilan mazkur qarzdor qatnashmaydigan munosabatlariga asoslangan e'tirozlarni kreditorning talablariga qarshi qo'yishga haqli emas.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235, 252, 254, 255-moddalari](#).

254-modda. Solidar majburiyatning qarzdorlardan biri tomonidan bajarilishi

Solidar majburiyatning qarzdorlardan biri tomonidan to'liq bajarilishi qolgan qarzdorlarni kreditor oldidagi majburiyatni bajarishdan ozod qiladi.

Agar qonunlarda yoki shartnomalarda boshqacha tartib belgilab qo'yilgan bo'lmasa, solidar majburiyatni bajargan qarzdor o'z ulushini chegirib tashlab, boshqa qarzdorlarga teng ulushlarda regress talabi qo'yish huquqiga ega bo'ladi. Solidar majburiyatni bajargan qarzdorga to'lanmagan haq bu va boshqa qarzdorlar zimmasiga teng ulushlarda tushadi.

Qarang: mazkur Kodeksning [94](#), [95](#), [234](#), [235](#), [252](#), [253](#), [255](#), [1001-moddalari](#).

255-modda. Solidar talablar

Talab solidar bo'lib qo'yilganida har qanday solidar kreditor qarzdorga to'la hajmda talab qo'yishga haqli bo'ladi.

Qarzdor solidar kreditorlardan birining talabiga qarshi o'zining ushbu kreditor qatnashmaydigan boshqa solidar kreditorlar bilan munosabatlariga asoslangan e'tirozlarni qo'yishga haqli emas.

Majburiyatni solidar kreditorlardan biriga nisbatan to'la bajarish qarzdorni majburiyatni boshqa solidar kreditorlarga nisbatan bajarishdan ozod qiladi.

Qarzdordan majburiyatning ijrosini qabul qilib olgan solidar kreditor, basharti ular o'rtasidagi munosabatlardan boshqacha tartib anglashilmasa, boshqa kreditorlarga tegishli bo'lgan ulushlarni ularga to'lashi shart.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235, 252, 253, 255-moddalari](#).

256-modda. Majburiyatlarni muqobil suratda bajarish

Taraflardan biri shartnomaga muvofiq boshqa tarafning o'z majburiyatlarini bajarishiga bog'liq qilib qo'yilgan majburiyatni bajarishi muqobil bajarish hisoblanadi.

Burchli taraf shartnomada belgilab qo'yilgan majburiyatni bajarmagan yoki majburiyat belgilangan muddatda bajarilmasligini ochiq ko'rsatib turgan vaziyat mavjud bo'lgan taqdirda, muqobil ijroni o'z zimmasiga olgan taraf o'z majburiyatini bajarmay turishga yoki bu majburiyatni bajarishdan bosh tortishga va ko'rilgan zararni to'lashni talab qilishga haqli.

Agar shartnomada ko'rsatilgan majburiyat to'la hajmda bajarilmagan bo'lsa, muqobil ijroni o'z zimmasiga olgan taraf o'z majburiyatining ikkinchi tarafning to'la hajmda bajarilmagan majburiyatiga mos keladigan qismini bajarishni to'xtatib qo'yishga yoki bajarishdan bosh tortishga haqli.

Agar bir taraf shartnomada belgilab qo'yilgan o'z majburiyatini bajarmagan bo'lishiga qaramay, ikkinchi taraf majburiyatning muqobil ijrosini amalga oshirgan bo'lsa, birinchi taraf o'z majburiyatini bajarishi shart.

Ushbu moddaning [ikkinchi](#), [uchinchi](#) va [to'rtinchi](#) qismlarida nazarda tutilgan qoidalar shartnoma yoki qonunda boshqacha tartib belgilangan bo'lmasa qo'llaniladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [94, 95, 234, 235, 250, 252 — 255, 343-moddalari, 345-moddasining birinchi qismi, 499-](#)

moddasi, 502-moddasining ikkinchi qismi, 644-moddasi, 757-moddasining birinchi qismi.

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy xo'jalik sudi Plenumining 23.12.2016-yildagi "Iqtisodiy sudlar tomonidan qurilish pudrati shartnomasidan kelib chiqadigan nizolarni hal etishda qonun hujjatlarini qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida"gi 306-sonli qarorining 18-bandi.

257-modda. Majburiyatning bajarilishini tasdiqlash

Kreditor majburiyatning bajarilishini qabul qilib olgan vaqtida, qarzdorning talabi bilan unga majburiyatning to'la yoki qisman bajarilishini qabul qilib olganligi haqida tilxat berishi shart. Og'zaki bitimlar yuridik shaxslar bilan fuqarolar o'rtasida bajarilganida tovarlar yoki xizmatlar haqini to'lagan yuridik shaxs boshqa tarafdin pul to'langanligini tasdiqlaydigan hujjatni va to'lov asosini olishi kerak.

Agar qarzdor majburiyatni tasdiqlash yuzasidan kreditorga qarz hujjati bergan bo'lsa, kreditor ijroni qabul qilib olayotgan vaqtida ushbu hujjatni qaytarib berishi, qaytarib berishning imkoni bo'lmaganida esa — buni o'zi berayotgan tilxatda ko'rsatishi kerak. Tilxat o'rniga qaytarib berilayotgan qarz hujjatiga ustxat yozilishi mumkin. Qarz hujjatining qarzdorda bo'lishi, boshqa bir hol isbotlanmaguncha, majburiyatning bekor bo'lganligini tasdiqlaydi.

Qarang: mazkur Kodeksning 94, 95, 234, 235, 258-moddalari, 733-moddasining uchinchi qismi, 809-moddasining uchinchi qismi.

258-modda. Majburiyat bajarilganligini tasdiqlash haqidagi talabni bajarmaslik oqibatlari

Kreditor tilxat berishdan, qarz hujjatini qaytarishdan yoki qaytarib berish imkoni yoʻqligini tilxatda koʻrsatishdan bosh tortgan taqdirda, qarzdor ijroni toʻxtatib turishga haqli boʻladi. Bunday hollarda kreditor muddatni kechiktirgan hisoblanadi.

Qarang: mazkur Kodeksning 94, 95, 234, 235, 257-moddalari.